

Wszystkie te artykuły prezentują kolejne etapy działalności w/w szkół, przedstawiają ich osiągnięcia, również pewne innowacje, które w szkołach realizowano w przeszłości oraz te, które realizowane są obecnie. Między innymi w I LO im. Kopernika do nowatorskich inicjatyw pedagogicznych należą autorskie programy klasy przyrodniczej i klasy matematycznej z poszerzonym programem historii i geografii. Szkoła ta została w kwietniu 2002 roku wyróżniona, na podstawie Uchwały Rady Miejskiej, odznaką „Za zasługi dla miasta Łodzi”.

Inny artykuł K. Michalewskiego pozwala czytelnikowi „poczuć ducha”, jaki przyświecał i przyświeca uczniom oraz nauczycielom III-ego LO w ich zmaganiach edukacyjnych, pedagogicznych i wychowawczych. Artykuł ów każe rzeczywiście wierzyć, że uczniowie „od wszystkich innych tę szkołę wolą”.

Wśród placówek edukacyjnych istniejących w Łodzi są też takie, które istnieją stosunkowo niedługo. Recenzowana pozycja również pozwala je poznać. Są to między innymi XLI Liceum Ogólnokształcące zaprezentowane przez Krzysztofa Skrzypka oraz Społeczne Liceum Ogólnokształcące Towarzystwa Oświatowego „Szkoła 2001”, ukazane w artykule Anny Szymczak. Autorzy prezentują tutaj nowatorstwo owych szkół oraz ich klimat, już wyraźnie „europejski”.

Recenzowana praca wnosi cenny wkład w historiografię szkolnictwa średniego w Polsce i w Łodzi. Ukazuje ona dynamikę i nietuzinkowość tego szkolnictwa średniego oraz jego rolę we wzbogacaniu dziedzictwa kulturalnego Łodzi.

Justyna Gulczyńska

Ryszard Ślęczka, *Szkolnictwo zawodowe Krakowa w latach 1945-1961*, Kraków 2003, ss. 168

Książka Ryszarda Ślęczki pt.: *Szkolnictwo zawodowe Krakowa w latach 1945-1961* zasługuje na uwagę, gdyż jej problematyka dotycząca fragmentu dziejów oświaty Krakowa, jakim jest szkolnictwo zawodowe w latach 1945-1961, nie została przedstawiona do tej pory w sposób pełny i całościowy. Opracowanie tematu szkolnictwa zawodowego jest tym ważniejsze, że polska tradycja szkolnictwa zawodowego „miała udział w kształtowaniu świadomości edukacyjnej społeczeństwa oraz wpływała na stosunki ekonomiczne, zwłaszcza w trudnych czasach zmian ustrojowych”¹

Autor, posługując się metodą właściwą badaniom historycznym, wykorzystał różne źródła, dokonał ich wyboru, selekcji oraz poddał formalnej i rzeczowej krytyce, a także porównaniu i opracowaniu. Odwołał się w swojej pracy do materiałów archiwalnych, m. in.: danych zgromadzonych w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Kuratorium Oświaty w Krakowie, Archiwum Państwowego w Krakowie, źródeł normatywnych, m. in.: Dzienniki Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, Dzienniki Urzędowe Kuratorium Oświaty i Wychowania w Krakowie. Dopełnie-

niem natomiast jest przytoczenie faktów z literatury naukowej. R. Ślęczka dokonuje krytycznego przeglądu syntez i różnych artykułów na temat szkolnictwa zawodowego w Krakowie. Podkreśla wartość rozpraw m. in.: C. Siwińskiego, M. Godlewskiego, Z. Wiatrowskiego, T. Nowackiego, J. Miąso, a także artykułów: S. Gawlika, H. Głowackiego i J. Platy dotyczących rozwoju szkolnictwa na Śląsku.

Książka została podzielona według kryterium problemowo-chronologicznego. Czasowo, obejmuje okres od zakończenia II wojny światowej do uchwalenia przez Sejm 15 lipca 1961 roku ustawy o rozwoju systemu oświaty. W wielu rozdziałach autor umieścił tabele, w których zawarł zestawienie typów szkół, adresów, specjalizacji, co stanowi cenny materiał porównawczy.

R. Ślęczka w sposób wieloaspektowy scharakteryzował szkolnictwo zawodowe w Krakowie. W siedmiu rozdziałach dokonał kolejno: przeglądu zmian strukturalnych i organizacyjnych tego szkolnictwa, przedstawił sytuację kadry kierowniczej i nauczycielskiej, scharakteryzował społeczność uczniowska, opisał plany i programy

szkół zawodowych, omówił politykę wychowawczą i opiekuńczą krakowskich szkół zawodowych oraz określili warunki lokalowe placówek. Na końcu książki umieścił wykazy: źródeł i literatury, skrótów, tabel i wykresów oraz indeks nazwisk.

Pierwszy rozdział został poświęcony początkom szkolnictwa zawodowego oraz tradycji kształcenia zawodowego w Krakowie od czasów rządów Habsburgów, poprzez rozwój tego typu szkolnictwa w Drugiej Rzeczypospolitej, po czasy okupacji hitlerowskiej. Autor, chcąc pokazać ciąg rozwojowy szkół zawodowych, upatruje jego początku w niedzielnym szkolnictwie rzemieślniczym, powstałym w XIX wieku. Ponadto przedstawia wzrost różnego typu szkół zawodowych w czasach Drugiej Rzeczypospolitej, podkreślając rolę m. in.: szkół gospodarczych i rolniczych, przemysłowych i handlowych, a także przemiany, jakie zaszły w roku 1932: wyodrębnienie trzech podstawowych typów szkół zawodowych: dokształcający, zasadniczy i przysposobienia zawodowego. Opisując losy szkolnictwa zawodowego pod okupacją niemiecką, Ślęczka zwraca uwagę m. in. na: ograniczoną formę działalności tych placówek, zmianę nazw wielu szkół zawodowych, a także na pełnienie przez wiele z nich „zakonspirowanych szkół wyższych”². Na terenie Krakowa istniały ponadto także niemieckie szkoły zawodowe. Autor ich przyczyn powstawania upatruje w napływie niemieckich urzędników do Polski oraz w akcji przesiedlania ludności Śląska, Mazur i Pomorza na obszar Generalnej Guberni. Celem, a zarazem przyczyną przetrwania szkolnictwa zawodowego podczas okupacji, było, co uwydatnia autor, zapotrzebowanie okupanta na tanią siłę roboczą dla swojego przemysłu. Rozdział I stanowi z jednej strony tło do dalszych rozważań o przemianach szkolnictwa zawodowego, z drugiej zawiera podstawowe informacje o rodzajach, typach i funkcjonowaniu szkolnictwa, na bazie których będą rozwijać się te szkoły po zakończeniu II wojny światowej.

Rozdział II obejmuje problematykę zmian strukturalno-organizacyjnych w szkolnictwie zawodowym badanego okresu. R. Ślęczka zwrócił uwagę na trzy główne zadania Wydziału Szkolnictwa Zawodowego, które zaistniały zaraz po odzyskaniu niepodległości: uruchomienie wszystkich szkół zawodowych oraz przywrócenie im przedwojennej organizacji, likwidacja duchowych

i materialnych skutków wojny, a także odzyskanie i przygotowanie budynków szkolnych. Ponadto przedstawił założenia tzw. nowej polityki oświatowej, nad której kształtem toczyły się debaty od marca do października 1945 roku, a zakończeniem okazał się konsensus dotyczący dostosowania przedwojennych rozwiązań do istniejącej sytuacji.

R. Ślęczka porusza w tej części kolejny ważny problemem: początek działalności różnego typu szkolnictwa zawodowego oraz ich rozwój w latach 1945 - 1950. Szkolnictwo dokształcające do roku 1949 rozwijało się dynamicznie. Wznowiono aktywność pięciu szkół dokształcających, od 1947 r. zmieniono nazwę na publiczne średnie szkoły zawodowe a także sposoby finansowania placówek, powstały nowe szkoły tego typu. W roku 1949 placówki te zostały całkowicie upaństwowione a w 1951 r. zastąpiono je zasadniczymi szkołami zawodowymi. Do grupy szkół zawodowych typu zasadniczego w Krakowie należały gimnazja i licea zawodowe. Istniały one zarówno przy państwowych szkołach, np. Państwowej Szkole Przemysłowej, największej średniej krakowskiej szkoły zawodowej, jak i funkcjonowały jako placówki prywatne, których nota bene było niewiele, np. Prywatne Żeńskie Gimnazjum Krakowieckie im. Św. Andrzeja Zgromadzenia ss. Klarysek. Oprócz szkół już działających w okresie przedwojennym po 1945 roku powstawały nowe, m. in.: Państwowa Szkoła Górniczo-Hutnicza, Koedukacyjne Liceum Spółdzielcze, Koedukacyjne Liceum Bibliotekarsko-Księgarskie. Do roku 1948 placówki te funkcjonowały według starej struktury. Zmiany dokonane zostały zgodnie z reformą szkolnictwa ogólnokształcącego. Utworzono: trzy rodzaje szkół średnich zawodowych: licea zawodowe I stopnia, licea zawodowe II stopnia oraz 4-letnie licea zawodowe nowego typu.

W Krakowie po 1945 r. istniał jeszcze jeden typ szkół zawodowych: przysposobienia zawodowego. Do tych jednostek uczęszczała młodzież każdego typu ogólnokształcącego, a także osoby już pracujące. W latach 1945 - 1950 funkcjonowało 6 tego typu szkół. Autor pracy omawia również nowy rodzaj szkół zawodowych – szkoły przemysłowe, które powstawały przy największych zakładach przemysłowych w Krakowie.

Zdaniem autora czas zmian organizacyjnych nastąpił wraz z powołaniem Centralnego Urzędu

Szkolenia Zawodowe oraz przyjęciem w r. 1951 uchwały o organizacji szkolnictwa zawodowego. Autor scharakteryzował istniejące od tego momentu placówki: szkoły przysposobienia zawodowego, zasadnicze szkoły zawodowe i technika zawodowe. Pierwsze z nich trwały od kilku do kilkunastu miesięcy i przysposabiały do zawodu. R. Ślęczka podkreśla, że w Krakowie w latach 1951 - 1956 istniała tylko jedna taka szkoła w Nowej Hucie. W tym samym czasie w 13 szkołach zawodowych młodzież zdobywała wykształcenie zawodowe. Przedstawiając ostatni typ szkół w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych, autor podkreśla, że organizację nauczania i wychowania oparto na zasadach marksizmu i leninizmu, co świadczyć miało o kompatybilności szkoły z przemianami ustrojowymi i społecznymi. R. Ślęczka dokonał również krytycznej oceny reformy szkolnictwa zawodowego z roku 1951. Stwierdził, że „...z pewnością zarzucić jej można to, że przyczyniła się do zaniechania na pewien czas kształcenia młodzieży pracującej (...). Likwidację szkolnictwa doksztalającego rzemieślniczego i przemysłowego tłumaczono słabymi efektami w kształceniu”³.

Ostatnią część II rozdziału stanowi charakterystyka szkolnictwa zawodowego w latach 1956 - 1961. Autor podaje dokładne przyczyny krytyki reformy szkolnictwa zawodowego, a także przedstawia proces zmian, jakie zostały zapoczątkowane w 1958 roku. Opisuje przyczyny powstania i cechy szkolnictwa przyzakładowego i międzyzakładowego (doksztalającego). Rozdział II przedstawia więc zmiany, jakie nastąpiły w strukturze i organizacji szkolnictwa zawodowego.

Część trzecia pracy koreluje z poprzednią, gdyż autor zawarł w niej omówienie sytuacji kadry kierowniczej i nauczycielskiej szkolnictwa zawodowego. Podkreślił wkład, jaki włożyli nauczyciele w odbudowę szkolnictwa zaraz po odzyskaniu niepodległości, nie zważając na podziały polityczne i społeczne, a także na ich zaangażowanie w tworzenie nowego kształtu szkolnictwa zawodowego. R. Ślęczka, charakteryzując kadrę kierowniczą, zaakcentował wpływ, jaki miała na ich wybór i działalność ocena polityczno-ideowa, jak również zmiany zachodzące w kryteriach wyboru kierownictwa szkoły. Natomiast omawiając kształcenie nauczycieli szkół zawodowych, wskazał na: organizowanie klas

pedagogicznych przy niektórych liceach gospodarczych i odzieżowych, uczęszczanie kandydatów na kursy nauczycielskie lub organizowane przez Ministerstwo Oświaty kursy specjalne, pedagogiczne i fachowe. Pod koniec lat czterdziestych podjęto wraz z reformą oświaty próbę stworzenia systemu kształcenia nauczycieli szkół zawodowych. Przez Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego były propagowane różnego rodzaju formy kształcenia i doskonalenia nauczycieli, m.in.: Wyższe Kursy Techniczno-Pedagogiczne, Kursy Nauczycieli Zawodu, Kursy Wychowawców Internatu, itp. R. Ślęczka wspomina również o niechlubnej roli, jaką odegrały w kształceniu nauczycieli egzaminy ideologiczne i konferencje sierpniowe, a także podkreśla, że „Pomimo dążeń mających na celu wprowadzenie w życie zmodyfikowanego systemu kształcenia nauczycieli szkół zawodowych z przykrością należy stwierdzić, że kwestia ta przynajmniej do początków lat sześćdziesiątych nadal pozostawała nie rozwiązana”⁴. W końcowej części tego rozdziału autor przedstawił w ujęciu statystycznym kilka kwestii dotyczących nauczycieli, m.in.: rozwój ilościowy, stan zatrudnienia, itp.

IV rozdział R. Ślęczka poświęcił charakterystyce społeczności uczniowskiej. Omówił zasady rekrutacji uczniów zarówno zaraz po zakończeniu wojny, jak i po zmianach w latach pięćdziesiątych, zwracając uwagę na rolę, jaką odgrywało przy kolejności zgłoszeń pochodzenie – pierwszeństwo oczywiście miały dzieci robotnicze i chłopskie. Dokonał w formie tabel i diagramów porównania stanu uczniów w różnych latach, według wielu kryteriów, np. stanu liczebności, pochodzenia. Co jest cenne w pracy i co należy uwydatnić to fakt, iż R. Ślęczka przedstawił losy absolwentów różnych kierunków zawodowych. Wiele możliwości zatrudnienia mieli absolwenci liceów spółdzielczych, administracyjnych, gospodarczych i handlowych. Wskazał również na rolę nakazów pracy. Scharakteryzował zadania i wpływ kilku młodzieżowych organizacji ideowo-politycznych, m. in.: Związku Walki Młodych, Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”, Związku Młodzieży Demokratycznej. Zauważył, że w pierwszych latach powojennych zaangażowanie młodzieży było niewielkie, zwrot nastąpił po powstaniu Związku Młodzieży Polskiej w 1948 r. Przedstawił również organizacje uczniowskie samorządowe i społeczne, ważną

funkcję przypisując samorządowi szkolnemu, PCK, SKS. Tematyka tego rozdziału jest w kontekście podjętego tematu bardzo ważna, gdyż daje obraz uczniów szkół zawodowych.

Kolejna część książki *Szkolnictwo zawodowe Krakowa w latach 1945-1961* dotyczy zmian, jakie zachodziły w konstrukcji planów i programów nauczania w każdym typie szkoły. I tak w szkolnictwie doksztalającym zmieniono tygodniowy wymiar godzin, wprowadzono nowe przedmioty, np. geografii gospodarczą, wiadomości społeczno-gospodarcze. Celem różnych zmian, jak sugeruje autor, miało być podniesienie poziomu wykształcenia zawodowego i ogólnokształcącego. Plany gimnazjum zawodowego w większości pozostały niezmiennie z okresu międzywojennego. R. Ślęczka wskazuje, że miały one podobną konstrukcję: zajęcia warsztatowe, przedmioty zawodowe, pomocnicze związane bezpośrednio i pośrednio z zawodem. Podobnie charakteryzuje licea zawodowe i szkoły przysposobienia zawodowego. Autor omawia również zmiany, jakie zaszły w planach i programach po roku 1951, podkreślając rolę Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego. Zwrócił uwagę nie tylko na przedmioty, ale także wskazał nowe elementy tego typu szkolnictwa. I tak dostrzegł ważne aspekty w szkołach przysposobienia zawodowego, jakim była praktyka zawodowa, którą prowadzono w zakładach produkcyjnych. Zasadnicze szkoły zawodowe miały odegrać kluczową rolę, gdyż ich celem było wykształcenie odpowiednich fachowców. Autor omówił założenia programowe poszczególnych przedmiotów w zasadniczej szkole zawodowej, a także programy nauczania w technikum, podkreślając, że cechą wspólną programów była nadmierna liczba przedmiotów. R. Ślęczka zaprezentował sposoby egzaminowania rocznego i śródrocznego oraz przedstawił sposoby przyznawania kwalifikacji zawodowych, czyli sposoby i zakres przeprowadzania egzaminów końcowych zarówno w szkołach zawodowych, jak i technikum. W zestawieniach tabelarycznych porównał statystyki klasyfikacji rocznych i końcowych.

Aby dopełnić wieloaspektowej charakterystyki szkolnictwa zawodowego, R. Ślęczka omówił jeszcze dwa ważne obszary: politykę wychowawczą i opiekuńczą oraz warunki lokalowe krakowskich szkół zawodowych. Pierwszy z nich dotyczy

kierunków wychowania młodzieży od idei demokratycznych w latach 1944-1948, po model socjalistyczny. Proces wychowania miał być ściśle kierowany, poprzez np. plany nauczania, a uczeń na terenie szkoły znajdował się pod ciągłą kontrolą nauczycieli, organizacji. Autor przytacza przykładowe plany, których cechą wspólną było m. in.: wyznaczanie comiesięcznych zadań kadrcze nauczycielskiej, wszystkim organizacjom uczniowskim istniejącym na terenie szkoły. Charakteryzuje również działalność kół naukowych, bibliotek szkolnych oraz świetlic.

Ostatni rozdział został poświęcony warunkom lokalowo-materialnym szkół. Autor przedstawił straty, jakie poniosło szkolnictwo zawodowe podczas II wojny światowej, opisał stan zniszczenia budynków, w których mieściły się szkoły, wskazał dokładne adresy lokum danej szkoły zawodowej, ale również pokazał rozwój tych placówek. Ponadto skupił uwagę na wyposażeniu sal lekcyjnych, na pomocach naukowych oraz warsztatach szkolnych. Scharakteryzował rolę Stowarzyszenia Burs i Stypendiów.

Celem pracy R. Ślęczki było przedstawienie przeobrażeń, jakim podległo szkolnictwo zawodowe w Krakowie w latach 1945-1961. Autor, co było już podkreślane, dokonał, na podstawie bogato zgromadzonych materiałów archiwalnych oraz licznych opracowań, analizy wieloaspektowej szkolnictwa zawodowego, pokazał przemiany, jakim ono ulegało, szukając ich przyczyn w sytuacji społeczno-politycznej kraju. Podkreślał zarówno pozytywne, jak i negatywne oddziaływania władz na formę, programy i działalność tego typu szkół.

Praca R. Ślęczki pt. *Szkolnictwo zawodowe Krakowa w latach 1945-1961* bezsprzecznie wypełnia lukę badawczą w dziejach powojennej oświaty Krakowa, gdyż w ujęciu całościowym dokonuje wielopłaszczyznowej analizy krakowskiego szkolnictwa zawodowego omawianego okresu.

Katarzyna Kabacińska

¹ R. Ślęczka, *Szkolnictwo zawodowe Krakowa w latach 1945-1961*, Kraków 2003, s. 5.

² Ibidem, s. 15.

³ Ibidem, s. 44.

⁴ Ibidem, s. 64.